

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2019

**XITSONGA RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA: PAPILA I
XITSONGA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I**

MARKING GUIDELINES

Time: 2½ hours

100 marks

These marking guidelines are prepared for use by examiners and sub-examiners, all of whom are required to attend a standardisation meeting to ensure that the guidelines are consistently interpreted and applied in the marking of candidates' scripts.

The IEB will not enter into any discussions or correspondence about any marking guidelines. It is acknowledged that there may be different views about some matters of emphasis or detail in the guidelines. It is also recognised that, without the benefit of attendance at a standardisation meeting, there may be different interpretations of the application of the marking guidelines.

XIYENGE XA A XIMBANGU

XIVUTISO XA 1 PROSI

XITSHURIWA XA A

TINHLAMULO: XITSHURIWA XA A

- 1.1 Ku fanele ku dyondzeriwa vugqweta.
- 1.2 n'wi vonile nandzu./B.
- 1.3 U tshikile xikolo eka Ntangha nhungu leyi ku nga Giredi ya khume sweswi hikuva a a lava ku ya entirhweni leswaku a ta kota ku hola mali yo tixavela leswi a swi lavaka.
- 1.4 Ku tsala mavito na tiadirese ta tikhasimende no va byela siku leri va faneleke ku ta hi rona ku ta vonana na gqweta.
- 1.5 A a endlela leswaku ma nga tshuki ma endlile xihoxo ma hakela mali leyi nga riki enawini eka gqweta leswi a swi ta n'wi ngenisa ekhombyeni.
- 1.6 U lava ku lemukisa vahlayi hi khombo leri nga vaka kona loko munhu a nga tirhi hi ku tshembeka entirhweni.
- 1.7
 - 1.7.1 Khangela a a ri mufana loyi a nga si va na vutihlamuleri byo tala./A a nga si va na ndyangu lowu a a fanele ku wu hlayisa.
 - 1.7.2 Khangela a a kota ku vulavula Xilungu xo hlantsweka hindlela ya xiyimo xa le henhla.
- 1.8 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Hambu u famba ankoveni lundza ri ta vonaka./Ku hanya hi vuxisi swa dlayisa./Vugevenga bya dlayisa.
(Amukela na tin'wana tidyondzo leti twisisekaka.)
- 1.9 Nhlokomhaka ya xitshuriwa lexi yi ri 'Swa dyondzeriwa', leswi yelanaka na hungu ra xona laha khoto yi kombiseke Khangela leswaku ku va gqweta swa dyondzeriwa, swi lava mapapila yo kombisa leswaku u swi dyondzerile.
- 1.10 Ndzi vona onge hileswi Khangela a a nyika gqweta mali leyi nga fanela ku hakeriwa hi makhasimende ya yena.
- 1.11 Swi kombisa leswaku i munhu wo rhandza mali ngopfu a tlhela a va xigevenga/mukanganyisi.
- 1.12 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta va ndzi n'wi tsundzuxile ku yisa tidyondzo ta yena emahlweni hi ku tlhelela exikolweni leswaku a ta kota ku fikelela ku navela ka yena.
(Amukela na man'wana matitwelo lama twisisekaka.)

SWIVUTISO: XITSHURIWA XA B

- 1.13 Wansati loyi a khomeke xitrhisiwa xo teka mahiselo ya miri i muongori kasi wansati loyi a ganameke/etleleke i muvabyi.
- 1.14 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A nga tikuma a khomiwile hi mavabyi lawa loko a a lo kambela xiyimo xa rihanyu ra yena eka dokodela kumbe muongori a ma ta ve ma tshunguriwile ma nga si n'wi kulela.
- 1.15 Xi tikomba xi tsakile, hikuva xi tshemba leswaku xi ta hola eka mavabyi lama xi nga na wona tanihileswi muongori a nga le ku xi tshunguleni.

XIYENGE XA B

XIVUTISO XA 2

XITSHURIWA XA C

MAHANYELO LAMANENE YA VUTOMI

Mukamberiwa a nga ha longoloxa tipoyinti tin'wana na tin'wana ta ntlhanu exikarhi ka leti landzelaka:

1. Munhu u fanele a tiolola miri siku rin'wana na rin'wana.
2. Ku dya swakudya swa ntumbuluko swo hambanahambana.
3. Ku dya swakudya leswi swa ha ku swekiwaka ku tlula ku xava leswi swekiweke khale.
4. Ku hunguta ku dya swakudya na swo nwa leswi nga na mpimo wa le henhla wa chukele.
5. Ku tshika ku dzaha fole.

XIYENGE XA C NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI

XIVUTISO XA 3

XITSHURIWA XA D: KHATHUNI

- 3.1 I varhandzani./I nsati na nuna.
- 3.2 Ntsengo lowu yi xavisiwaka hi wona. Vuxokoxoko bya muxavisi. Vuxokoxoko bya vutihlanganisi bya muxavisi. (Vuxokoxoko byimbirhi ntsena.)
- 3.3 Swi nga va swi tirha ntirho wa vusocha. Hikuva swi hakarile maqulu yo balesela hi wona emirini ya swona.
- 3.4 Ya kombisa leswaku swi le ku chaveni leswaku swi nga endleka swi hlaseriwa nkarhi wun'wana na wun'wana. (Amukela na man'wana maveketelelo.)
- 3.5 Swi nga vuyeriwa hi vuhlayiseki lebyi swi nga ta byi kuma eka swimunhuhatwa swa nomboro ya 2.

XIVUTISO XA 4

XITSHURIWA XA E: XINAVETISO

- 4.1 Oliver Reginald Tambo.
- 4.2 Haha kambirhi hi ku nyika riendzo rin'we ra mahala.
- 4.3 I marito lama tsariweke eka xihahampfhuka hi xilungu ya 'South African' lama yimeleke Afrika-Dzonga na mfungho wa mujeko wa Afrika-Dzonga lowu damarhetiweke eka xihahampfhuka lexi.
- 4.4 Xi kongomisiwile eka munhu un'wana na un'wana loyi a lavaka ku endzela ndhawu yo karhi hi xihahampfhuka. Naswona va kota ku hakela mali leyi lavekaka ya riendzo hi xihahampfhuka.
- 4.5 I ku fundzha kumbe ku khensa OR Tambo eka hinkwaswo leswi a swi endleleke tiko ra Afrika-Dzonga.
- 4.6 Munavetisi u tirhisile marito lama nge: 'Rivala leri hi rona ro antswa emisaveni hinkwayo,' leswi nga riki ntiyiso hikuva ti kona timbala tin'wana to saseka emisaveni kutlula leri ra Afrika-Dzonga.

XIVUTISO XA 5

XITSHURIWA XA F

TINHLAMULO

- 5.1 U ringetile ku n'wi **dyisa** mukapu lowu a nga wu ridza hi masi, kambe a swi tsandza ku wu mita.
- 5.2 Mukapu a wu nga khuluki wu kampfunyeka enon'wini loko a n'wi dyisa hi xilepulana.
- 5.3 U kumile rivala **hinkwaro** ri lo n'walala hi xiambalo xo basa xa vaongori va ri karhi va yimbelela tinsimu ta ntshuxeko, van'wana va tshamile va **tidyela** mabulu.
- 5.4 A ku ri na vo hlayanyana lava a va tlherisiwile va tsoniwa na tiphilisi to miyeta ku vava handle ka lavambirhi.
- 5.5 U tshama u tirha u nga dyi le kaya ra wena?
- 5.6 Mukamberiwa u ta vumba xivulwahosi hi rito 'nsele' ku humelerisa nhlamuselo yo hambana na leyi nga eka xivulwa leyi vulaka ku va munhu a ri na mona. Xikombiso:

Nsele lowu khulukelaka emasin'wini ya kokwana wu tele hi mati.
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.)

XIYENGE XA D VUTLHOKOVETSERI

1A XITLHOKOVETSELO XO KA XI NGA RI XA NDZAWULELO

XIVUTISO XA 6 XIMBANGU

***N'WANKUMI* – S.J. MALUNGANA**

TINHLAMULO

- 6.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi munhu loyi a fumeke swinene. Munhu loyi u na swilo hinkwaswo kambe u tekela vanhu ehansi. Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku hambileswi munhu loyi a fumeke kambe u chava ngopfu rifu.
- 6.2 Vanhu a nga va voni./Ntila wa 6.
- 6.3 Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku munhu loyi ku tlhokovetseriwaka hi yena wa rivala leswaku rifumo leri a nga na rona ri nga hela nkarhi wun'wana na wun'wana.
- 6.4 Mutlhokovetseri u vula leswaku munhu loyi ku tlhokovetseriwaka hi yena u na tinguvu to tala swinene ta xiyimo xa le henhla.
- 6.5 Mutlhokovetseri u vula leswaku vanhu lava pfumalaka ku fana na Lazaro wa le Bibeleni va tshamela ku kombela ku pfuniwa hi swo karhi eka munhu loyi wo fuma swinene.
- 6.6 A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku hambiloko a fumile u fanele a xixima vanhu hinkwavo hikuva loko rifumo ra yena ro tshika ri hela u ta lava ku pfuniwa hi vona vanhu lava a a nga va xiximi no va tekela enhlokweni.
(Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.)

1B SWITLHOKOVETSELO SWA NDZAWULELO

NHLENGELO WA VUTLHOKOVETSERI – K.G. BALOYI

XIVUTISO XA 7 XIMBANGU

NDZA SWI TIVA – K.G. Baloyi

TINHLAMULO

- 7.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi rifu leri vanhu hinkwavo va swi tivaka leswaku ri kona. Mutlhokovetsri u kombela leswaku rifu ri n'wi nyika xinkadyana xo va a kota ku hetisa timhaka ta yena leti a ti sunguleke.
- 7.2 'U nga kali u ndzi hlundzukela u ndzi chovola.'/Ntila wa 2.
- 7.3 chaviwa./B.
- 7.4 Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku u hava matimba yo kaneta eka xin'wana na xin'wana lexi vuriwaka handle ko landzelela swileriso kumbe leswi a byeriwaka ku endla swona.
- 7.5 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A wu kahle hikuva wu endla leswaku vanhu va hanya va ri karhi va chava hi ku tiva leswaku siku rin'wana va ta hundza emisaveni.
(Timaraka i to seketela. Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.)
- 7.6 Rito Mumbi ri vula Xikwembu xa le tilweni. Ri tsariwile hi letere lerikulu ku kombisa vukulukumba bya Xikwembu kumbe ku kombisa ku xixima vukulukumba bya Xona.

XIVUTISO XA 8 XIMBANGU

XIFAKI – K.G. Baloyi

TINHLAMULO

- 8.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi munhu loyi a tinyungubyisaka hi ku va a dya swakudya leswi a nga lo swi tirhela hi mavoko ya yena. U hlamusela leswaku u dya swakudya leswi a kalaka a nga yivelangi munhu laha swi tlhelaka swi endla leswaku a dya a tshunxekile.
- 8.2 Hi xona ximiyeta nyoka xa mina./Ntila wa 2.
- 8.3 Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku leswi a dyaka swona u swi tirhile hi matimba ya yena.
- 8.4 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke eka xitlhokovetselo lexi. Xikombiso: Ndzi kumile dyondzo ya leswaku: 'Ku dya swakudya leswi munhu a titirheleke swa nandziha./Ku tirha swa vuyerisa.
- 8.5 Mutlhokovetseri u vula leswaku vanhu lava lolohaka ku tirha a va fanelangi va n'wi lwisa eka swilo leswi a nga lo swi tirhela ku kala a swi kuma.
- 8.6 I ku tiyisisa/tshikelela mhaka ya leswaku vanhu a va fanelangi va kombela swakudya kambe va fanele va tirha leswaku va ta swi kuma.

Ntsengo hinkwawo: 100